

**WAARDE – EN KOOPKRACHTBEPALING
VAN DE COMPTANTE PENNINGEN UIT EEN
NALATENSCHAP ANNO 1774**

Willy Geets

WAARDE- EN KOOPKRACHTBEPALING VAN DE *COMPTANTE PENNINGEN* UIT EEN NALATENSCHAP ANNO 1774

Willy GEETS

Inleiding

OP 26 APRIL 1774 OVERLEED MARIA SIMONS IN DE ONZE-LIEVE-VROUWE-straat te Mechelen. Zij was inwonende meid van de heer Jacobus Verbuecken die, op de dag van haar overlijden, notaris J.E. Adriani verzocht om de inventaris op te maken van de "*comptante penningen bevonden ten sterfhuijse van Maria Simons op heden ...*". Deze inventaris wordt in dit artikel in detail besproken.

Zowel de diversiteit als de hoeveelheid aan munten zijn zeer opvallende elementen van appreciatie. Gevoelsmatig heeft men de neiging zich de vraag te stellen: hoe rijk was deze dame bij haar overlijden? Een verklaring van deze diversiteit en een onderzoek naar de koopkracht van de *comptante penningen*^[1] anno 1774 dringen zich op.

Al te vaak richten numismaten zich uitsluitend op de identificatie en de beschrijving van de munten en/of op hun productieproces. De koopkracht van klinkende munt blijft aldus buiten ons blikveld. Deze getuigenis uit 1774 verschaft ons een relevante bron om zowel een stukje geschiedenis van het dagelijkse geldgebruik als de 'monetaire chaos' uit de 18de eeuw te illustreren. De uniformiteit van onze hedendaagse munten steekt schril af tegen de zeer grote verscheidenheid aan speciën in de geldcirculatie van toen. De invalshoeken ter bepaling van de totale waarde en van de koopkracht van dit bedrag worden in dit artikel gepreciseerd.

Inventaris van *comptante penningen*

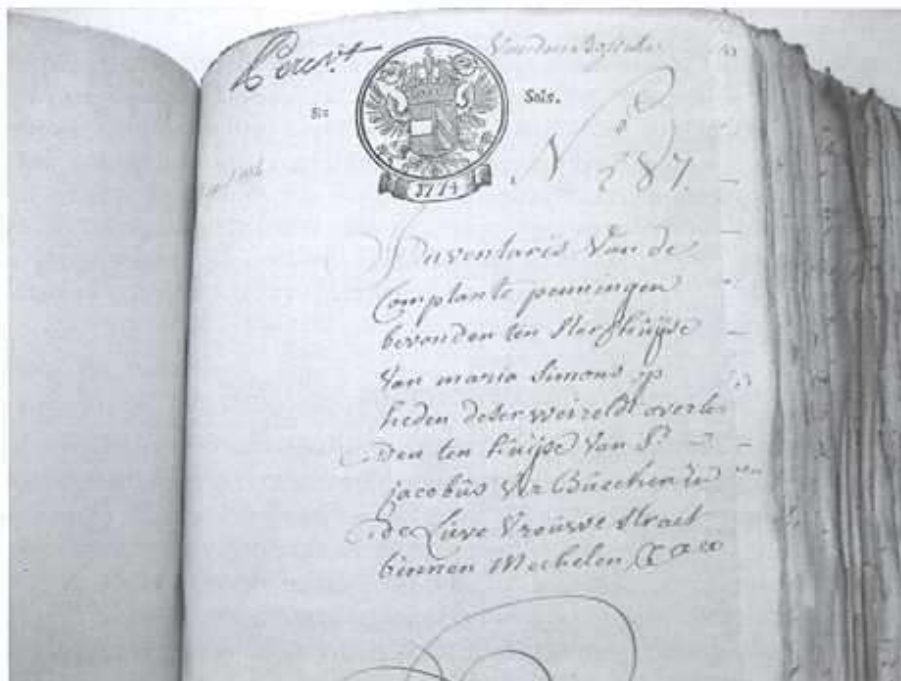
Notaris Joannes Emmanuel Adriani stelde, op de dag van haar overlijden, de lijst op van de munten en van de gouden en zilveren voorwerpen die het bezit uitmaakten van Maria Simons. Hij noteerde de gouden munten, daarna de zilveren munten en gaf hun aantallen aan. Andere muntgegevens zoals het jaartal of het muntatelier werden niet opgelijst. J.E. Adriani identificeert de stukken deels met de correcte benamingen van de klinkende munt, deels via het gebruik van een volksnaam van de munt, deels via een directe omzetting naar ponden

^[1] De auteur houdt er aan de heer F. Van der Jeught te bedanken om een tip van deze sluier te hebben opgelicht, in de zin van het ontdekken van deze inventaris en het lokaliseren van personele gegevens van J. Verbuecken in de stadsarchieven van Mechelen.

en schellingen. Uit de inventaris blijkt dat dhr. J. Verbuecken een deel van de klinkende munt – m.n. 707 gulden *courant* – behorende aan Maria Simons, in bewaring had. Ontegensprekkelijk verdient dhr. Verbuecken het label van ‘eerlijk mens’. Hij bleek op 30 oktober 1748 eigenaar te zijn geworden van *de Craije* in de Onze-Lieve-Vrouwestraat (zie Stadsarchief Mechelen: K Impôts Maisons, serie XIV, reg. 3, Cohier van de O.-L.-V.-parochie, Hooghe Seijde, 1748, f° 25 en G Wijkboek, serie 1, nr. 7, f° 218, waar geschreven staat: “Op den 30 oktober 1748 is Sr Jacobus Verbuecken in dit huys gezoeyt”). In het Schepenregister 396 f° 85 (Stadsarchief Mechelen) staat dat J. Verbuecken het pand verwierf via meester Franciscus van Mompeijen, die als stroman optrad voor rekening van J. Verbuecken. Op de lijnen 19 en 20 leest men: “... van de vercoopinge bij manisse etc. opgedragen ende overgegeven aen Sr Jacobus Verbuecken als commant van Mr. Franciscus van Mompeijen”. Meester F. van Mompeijen was sinds 1741 eigenaar van het pand *de Craije*. Het was een afspanning en herberg en bestond reeds vóór 1510.

De inventaris wordt gecertificeerd met de handtekeningen van de getuigen Petrus Janssens en Petrus Ronsmans.

Het voorblad van de betreffende akte nummer 87 wordt hierna weergegeven.

Voorblad akte nummer 87

Vertaald en getranscribeerd staat er op dit voorblad:

Perc[e]v[er]t Six [zegel] Sols J774 Vanden Bossche [vert.: Ontvangen 6 stuiver 1774 door Vanden Bossche] 0V⁶ 87 ^[2]

Inventaris van de comptante penningen bevonden ten sterfhuijse van Maria Simons op heden deser weireldt overleden ten huijse van S[ieu]r Jacobus Verbuecken in de Lieve Vrouwe straet binnen Mechelen, etc.

De finale doelstelling van de inventaris werd niet vermeld.

De orthografie zoals opgenomen in de inventaris wordt gerespecteerd. De door de notaris gebruikte afkortingen worden vervolledigd en de toegevoegde delen worden tussen vierkante haakjes geplaatst.

De integrale getranscribeerde versie van de inventaris luidt als volgt:

26 april 1774

*I*nventaris van de comptante penningen bevonden ten sterfhuijse van Maria Simons op heden deser weireldt overleden ten huijse van S[ieu]r Jacobus Verbuecken in de Lieve Vrouwe straet binnen Mechelen, alwaer sij als dienstmaerte was woonende, welcken inventaris door mij ondergeschreven notaris present de getuijgen is geredigeert ten versoecke van den voors[eijde] S[ieu]r Verbuecken, ende bestaen de voors[eijde] contante penningen in de volgende specien.

Eerst thien Guinees | Vijff vertugadins | Twee mirlitons | Een frans Pistool | Les noailles | Acht nieuwe dobbele souvereijnen | Testigh halve nieuwe souvereijnen | Seven oude dobbele souvereijnen | Drij oude halve souvereijnen | Negenthien Ducaten | Een stuck gaut representerende eene quadrupel | Een quartien van een quadrupel | Een albertien | Sesenseventigh nieuwe Croonen | Hoondert twelfff halve nieuwe Croonen.

Twelfff carambols | Twee halve carambols | Twee quartiens van eenen carambol | Les Spaensche Pattacons | Een halven Spaensche pattacon | Vier quartiens van een Spaenschen pattacon | Les Spaensche Ducatons | Een halven Spaenschen Ducaton | Een Pattacon Ceuldeels gelit | Twee stuckens van vijftigh stuv | Twee stuckens van vijftwintigh stuv | Acht stucken van seven schellingen en half | Seventhien pondt en negenthien schellingen | in stucken van seventhien stuv, en halven, negen min een oordt en schellingen | Item negen oorden | Item verclaert den voors[eijde] S[ieu]r Verbuecken dat onder hem berust eene somme van sevenhondert seven guldens cour[an]t competerende aen doverledene.

[2] Het zegel toont het wapen van de Habsburgers en het jaartal. Zes stuiver komt overeen met het zegelrecht voor notarisakten die – zoals deze inventaris – geen betrekking hebben op een overdracht van goederen, roerende en onroerende. Dit zegelrecht werd door Philips V ingevoerd in 1703, met de bedoeling zijn militaire uitgaven te helpen financieren tijdens de Spaanse Successieoorlog (zie verder). Mocht de inventaris een bestemming van overdracht gekregen hebben, dan moest de notaris de oefening van de totale waardebeoordeling uitvoeren, en zou het zegelrecht zijn opgelopen tot ca. 37 stuiver.

*Aem acht nieuwe Ducatons | Vijftigh halve nieuwe Ducatons | Sevenentachtentigh
 quartiens van nieuwe | Ducatons | Aem dertigh nieuwe Croonen | Vijfthien halve
 nieuwe Croonen | Een stuck van seven schellingen en half | Een fransche Croon |
 Twee halve fransche Croonen | Vier quartiens van dito Croonen | Vijfenvijftigh
 schellingen | Drij pondt in navarre en stucx van | negen min een oordt | Ewelff
 schellingen | een stuck van negen min een oordt | Ses stuckens van vijff stavers | Een
 stuck van negenthien oorden | Een gaude cruys, schuijff en slot | Twee gaude ringen |
 Twee gaude ooringen | Eenen silveren gebroken rinck | Ses silvere gespkens | Acht
 bellekens, soo men meyn(e) silver | Een silvere smuijff doos.*

*Aldus geïnventaricert binnen Mechelen | ten presentie van S[ieu]r Petrus Jans-
 sens | ende Petrus Ronsmans als getuijgen.*

desen 26 april 1774.

Petrus Janssens

Petrus Ronsmans

J.E. Adriani, Not[ariu]s Req[istratus]

1774.

Een munttenchaos?

Eén van de opvallende kenmerken van deze inventaris is, dat een bijna caleidoscopisch beeld wordt opgehangen van een – op het eerste gezicht – munttenchaos, die om een nadere verklaring vraagt. Verder is het nodig om een aantal muntnamen nader te preciseren zoals *nieuwe* en *oude* *souvereijnen*, *quadrupel*, *carambols*, *nieuwe Croonen*, en *stucken van negen min een oordt*.

De charme van getekende afbeeldingen uit de oude tariefboeken (zie verder) heeft ons zodanig bekoord, dat van een aantal in de inventaris geciteerde munten een getekende illustratie wordt gegeven, zonder echter exhaustief te zijn. De gebruikelijke werken kunnen worden geraadpleegd om de beschrijvingen te vinden van de overige munten.

De 18de eeuw werd in de Zuidelijke Nederlanden gekenmerkt door de Spaanse Successieoorlog (1705-1714) en de Oostenrijkse Successieoorlog (1740-1748).

De Spaanse Successieoorlog werd voor onze contreien beëindigd door de vrede van Utrecht in 1713, waarbij de Zuidelijke Nederlanden in handen kwamen van Oostenrijk. Eén van de gevolgen was dat de Verenigde Provinciën een militaire aanwezigheid mochten ontplooiën – gericht tegen Frankrijk – in acht zgn. barrièresteden van de Zuidelijke Nederlanden.

De Oostenrijkse Successieoorlog werd gedeeltelijk uitgevochten op het grondgebied van de Zuidelijke Nederlanden, in handen van de Habsburgse monarchie. Deze streed samen met de Verenigde Provinciën, Groot-Brittannië, Rusland en

nog andere staten tegen Spanje, Frankrijk, Pruisen en andere. De Noordelijke Nederlanden waren – op basis van een eerder gesloten verdrag – verplicht in de Zuidelijke Nederlanden steun te geven aan Oostenrijk en aan Groot-Brittannië, tegen Frankrijk. De Fransen waren echter succesvol in hun strijd hier te lande. De jarenlange aanwezigheid van Franse troepen op ons grondgebied had een invasie van Frans geld tot gevolg. Bovendien deed de aanwezigheid van Engelse en Hollandse militaire eenheden de metallieke geldvoorraad aangroeien en werd tevens een tijd van een *imbroglio* in de onderlinge muntverhoudingen geïntroduceerd.

Op 19 september 1749 publiceerde Maria Theresia te Brussel een Ordonnantie waarin zij het aanmaken van nieuwe (gouden en zilveren) munten afkondigde en tevens de koers wettigde van een aantal buitenlandse speciën voor binnenslands muntverkeer. Volgende Franse goudstukken bleven wettelijk gangbaar: de *mirlitons*, de *noailles*, de *croix de Malte*, de *vertugadins*, en de oude enkele en dubbele *pistolen* van Lodewijk XIV. Verder bleven de Engelse *guineas*^[3] en de oude Spaanse ongekartelde *quadrupelen*^[4] eveneens wettig betaalmiddel. Daarnaast werden er nog (gouden) dukaten van Albrecht en Isabella, geslagen tussen 1600 en 1612, en dukaten uit de Verenigde Provinciën, aanvaard. Uit de inventaris kan niet worden opgemaakt over welke dukaten het in ons geval gaat.

Renier Chalon^[5] wijst op nog een andere interessante invalshoek, die aangeeft waarom de diversiteit aan munten groot was: het bleek de gewoonte in onze streken om een verschillende rekeneenheid te gebruiken voor diverse commerciële transacties; zo werd de prijs van vee uitgedrukt in Franse kronen en die van laken in schellingen, terwijl de vergoedingen van huispersoneel werden vastgesteld in pistolen^[6].

Toch kunnen wij ons niet van de indruk ontdoen dat voor de gegoede burger de zogenaamde muntenchaos niet zo erg was als dit voor ons op het eerste zicht lijkt. Het is opvallend dat de notaris en dhr. Verbuecken, zonder problemen, alle muntstukken kunnen benoemen, zonder te twijfelen aan hun identificatie. Zij hebben ook blijkbaar geen nood aan een gewichtsopgave.

[3] *Guineas* (gouden munten) werden voor het eerst geslagen op het einde van de 17de eeuw onder Karel II, koning van Engeland, Schotland, Frankrijk en Ierland.

[4] V. JANSSENS, *Het geldwezen der Oostenrijkse Nederlanden*, Verhandelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België, Brussel 1957, vermeldt op p. 96, voetnoot 1, dat de "oude Spaanse Quadruplen nog werden toegelaten, omdat de regering alles wil vermijden wat aan onze handelsbetrekkingen met Spanje schade kan berokkenen ...".

[5] R. CHALON, *Tableau indiquant les monnaies de compte et les monnaies réelles en usage dans le Brabant à l'époque de l'invasion française, en 1794*, in *RBN XLVI* (1890), p. 69.

[6] M. E. RAMPSELBERGH, *Tarif général ou comptes faits pour faire et recevoir des paiemens en monnaies et espèces*, Brussel, z.j., geeft, op p. 298 en 299, dergelijke vergoedingen weer onder de titel *Tarif pour faire le compte des gages ou traitemens des domestiques* en drukt deze uit in *pistolen*. Dit werk werd vermoedelijk gedrukt na 1825 maar vóór 1830.

Pagina 6 van de Ordonnantie van 19 september 1749 wordt hieronder weer-
gegeven.

(6)

handel te prevenieren, ordonneren ende statuieren, dat in het toecomende geene andere vremde Specien in dese Landen en sullen ganghbaer zyn, als de gene hier naer gespecificeert.

X I I I.

Te weten den Mirliton van Vranckryck van 4. engelschen, 6. aefen in't gewicht, voor acht guldens, twelf stuyvers wissel-geldt, ende voor thien guldens, dry oorden courant geldt.

X I V.

Den Louïs, *gefeyt*, Noailles van 7. engelschen 21 7/8. aefen in gewicht, voor seftien guldens, acht stuyvers en half wissel-geldt, ende voor negentien guldens, dry stuyvers, een oordt courant geldt.

X V.

Het Cruys van Maltha van 6. engelschen, 12. aefen in gewicht, voor derthien guldens, eenen stuyver en half wissel-geldt, ende voor vyftien guldens, vyf stuyvers ende een oordt courant geldt.

X V I.

Den nieuwen Louïs, *gefeyt*, Vertugadin van 5. engelschen, 10. aefen in gewicht, voor 10. guldens, 18. stuyvers wissel-geldt, ende voor 12. guldens, 14. stuyvers en half courant geldt.

X V I I.

De Guinée van Engelandt van 5. engelschen, 16. aefen in't gewicht, voor 11. guldens, 8. stuyvers ende wissel-geldt, ende voor 13. guldens, 6. stuyvers een oordt in courant geldt.

X V I I I.

De oude Quadruplen van Spagnien, niet gecordonneertt zynde, van 17. engelschen, 24. aefen, sullen hunnen voorgien cours hebben van 36. guldens wissel-geldt, ende van 42. guldens courant geldt.

X I X.

Eyndelijk de oude Pistolen van Vranckryck van Lodewyck den XIV. enckele ende dubbele, respectivelijk van 8. engelschen, 28. aefen, ende van 4. engelschen, 14. aefen, sullen oock respectivelijk hunnen voorgien cours behouden van 18. ende 9. guldens wissel-geldt, ende van 21. guldens, ende 10. guldens, 10. stuyvers courant geldt.

X X.

Alle de welke goude Specien, als oock de nieuwe van onsen Slage sullen mogen ontfangen ende uytgegeven worden, ter remedie van twee aefen op't stuck, ende voor ieder gebrekende aes boven de selve remedie, sal moeten gesuppleert worden twee stuyvers wissel-geldt tot vier aefen inclus, verclaerende billoen alle de gene die lichter sullen zyn als ses aefen van hun recht gewicht, de remedie daer inne begrepen.

X X I.

Sullen oock cours hebben de Ducaeten van onsen Slaege ende Waepen, die van den Slagh van Syne Keyserlijcke Majesteit, de oude Ducaeten van de Aerts-Hertogen Albertus en Isabella, ende van de Vereenighde Provincien (ende geene andere) ten pryse van 5. guldens, 1. stuyver wissel-geldt, ende van 5. guldens, 18. stuyvers courant geldt, ende de dubbele der selver Ducaeten naer advenant.

X X I I.

Maer aengesien de groote quantiteyt van stucken van de enckele Ducaeten dier in't marck gaen, daer en sal voortaan maer een aes remedie zyn,

Pagina 6 van de Ordonnantie van 19 september 1749

Wisselgeld versus courant geld

Opvallend aan de Ordonnantie van 1749 is de tarifiering van de toegelaten munten voor de binnenlandse geldcirculatie: zij wordt uitgedrukt in *wisselgeld* én in *courant geld*. Het ontstaan van deze dubbele koers in het geldwezen van de Zuidelijke Nederlanden wordt in detail uiteengezet in het monumentale werk van Valéry Janssens^[7].

Bondig gesteld komt de koers van het *wisselgeld* overeen met de koers toegepast bij het betalen van wisselbrieven, huurgelden en andere betalingen van die aard. Wisselgeld vereenzelvigd zich met bankgeld en is de rekenmunt van de bankwereld en van de groothandel.

Courant geld is de koers gebruikt bij het betalen van wat men aankoopt op markten, in winkels e.d. Dit is de koers van de kleinhandel en is de voortzetting van de traditionele rekenmunt. Oorspronkelijk (anno 1690) viel de wisselkoers samen met de wettelijke koers, maar het *courant geld* of de wettelijke koers heeft zich gehandhaafd in de decennia daarna, en werd tenslotte in de Zuidelijke Nederlanden ook officieel erkend. Het *courant geld* had een verhoogde koers t.o.v. van het *wisselgeld*, rekenmunt van het giraal geld, en stond in de 18de eeuw 16,66% hoger dan de wisselkoers (of een verhouding van 7 ÷ 6). Het ligt voor de hand dat voor de omzetting van de muntspeciën uit de inventaris, de *gulden - stuiver courant* wordt gebruikt. De tarieven waaraan wordt gerekend per muntspecie worden hierna beschreven.

Tarieven

Geldwisselaars beschikten in de 18de eeuw over goed gedocumenteerde en voor-gerekende tarieven, opgemaakt op basis van de wettelijk toegelaten munten. Deze tarieven worden uitgedrukt in gulden (*G.*), stuiver (*St.*) en denier (*D.*), met als resp. verhoudingen 1 gulden = 20 stuiver en 1 stuiver = 12 denier of penning. Een dergelijk tariefboekje uit 1749, waarvan het voorblad en het overzichtsblad hierna worden afgebeeld, werd gehanteerd bij de inventarisatie van de toegelaten munten.

Deze tarieven in gulden, stuiver en denier *courant* stemmen perfect overeen met de cijfers uit de geciteerde Ordonnantie van 1749.

Voor de afbeeldingen hebben wij grotendeels geput uit de oude tariefboeken, vandaar de getekende afbeeldingen. Volgende munten worden hierna afgebeeld: de *mirliton*, de *noaille*, de *vertugadin*, de *écu-carambole* met onderverdelingen, de nieuwe dubbele souverain, de nieuwe ducaton van Maria Theresia, de (Spaanse) quadrupel, de oude Franse kroon met onderverdelingen en de (dubbele) albertijn.

[7] V. JANSSENS, *op. cit.* [n. 4].

TARIEF VANDE GOUDE ENDE SILVERE SPECIEN, WAER VAN		EVALUATIE																																																																	
Den Cours wordt toe-gelacten in dese Nederlanden, in conformiteyt van de Placcerten van Haere Keyserlycke ende Koninglycke Majesteit, seer nauwkeuriglyck gecalculeert tof gerief van het Publiceq in Guldens, Suuyvers, Deniers soo in Wisselgelt, als Courant; als ook in Ponden, Schellingen, Grooten soo in Wisselgelt als Courant.		Van de Nieuwe ende Aude Specien, soo van Gands als van Silber volgens het Placcert gepubliceert den 29. September 1749.																																																																	
T O T G H E N D T. By de Weduwe PERRAUX toe GUYOT en SOON, Dru-cker van Haere Keyserlycke ende Koninglycke Majesteit. 1749.		<table border="1"> <thead> <tr> <th></th> <th>wisselgelt</th> <th>Courant.</th> <th></th> </tr> <tr> <th></th> <th>G. St. D.</th> <th>G. St. D.</th> <th></th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Nieuwen Ducaton, Halve Querten ende Achtte naer advenant</td> <td>3-0-0</td> <td>3-10-0</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Schelling</td> <td>0-6-0</td> <td>0-7-0</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Stucken van vyf stuyvers. Halve</td> <td>0-0-0</td> <td>0-5-0</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Nieuwen dubbelen Souverain</td> <td>15-6-0</td> <td>17-17-0</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Enckelen Souverain</td> <td>7-13-0</td> <td>8-18-0</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Mirliton</td> <td>8-12-0</td> <td>10-0-0</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Noaille</td> <td>15-8-0</td> <td>19-3-3</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Croix de Maltha</td> <td>13-1-0</td> <td>15-5-3</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Vertugadyn</td> <td>10-18-0</td> <td>12-14-6</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Gunde van Engellant</td> <td>11-8-3</td> <td>13-0-3</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Auden Quadropel van Spanien, niet gecoronneert. Aude dubbele Franche Pittole</td> <td>36-0-0</td> <td>43-0-0</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Enckele Franche Pittole</td> <td>18-0-0</td> <td>21-0-0</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Enckele Franche Pittole</td> <td>9-0-0</td> <td>10-10-0</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Alberine</td> <td>6-15-0</td> <td>7-17-6</td> <td></td> </tr> </tbody> </table>			wisselgelt	Courant.			G. St. D.	G. St. D.		Nieuwen Ducaton, Halve Querten ende Achtte naer advenant	3-0-0	3-10-0		Schelling	0-6-0	0-7-0		Stucken van vyf stuyvers. Halve	0-0-0	0-5-0		Nieuwen dubbelen Souverain	15-6-0	17-17-0		Enckelen Souverain	7-13-0	8-18-0		Mirliton	8-12-0	10-0-0		Noaille	15-8-0	19-3-3		Croix de Maltha	13-1-0	15-5-3		Vertugadyn	10-18-0	12-14-6		Gunde van Engellant	11-8-3	13-0-3		Auden Quadropel van Spanien, niet gecoronneert. Aude dubbele Franche Pittole	36-0-0	43-0-0		Enckele Franche Pittole	18-0-0	21-0-0		Enckele Franche Pittole	9-0-0	10-10-0		Alberine	6-15-0	7-17-6	
	wisselgelt	Courant.																																																																	
	G. St. D.	G. St. D.																																																																	
Nieuwen Ducaton, Halve Querten ende Achtte naer advenant	3-0-0	3-10-0																																																																	
Schelling	0-6-0	0-7-0																																																																	
Stucken van vyf stuyvers. Halve	0-0-0	0-5-0																																																																	
Nieuwen dubbelen Souverain	15-6-0	17-17-0																																																																	
Enckelen Souverain	7-13-0	8-18-0																																																																	
Mirliton	8-12-0	10-0-0																																																																	
Noaille	15-8-0	19-3-3																																																																	
Croix de Maltha	13-1-0	15-5-3																																																																	
Vertugadyn	10-18-0	12-14-6																																																																	
Gunde van Engellant	11-8-3	13-0-3																																																																	
Auden Quadropel van Spanien, niet gecoronneert. Aude dubbele Franche Pittole	36-0-0	43-0-0																																																																	
Enckele Franche Pittole	18-0-0	21-0-0																																																																	
Enckele Franche Pittole	9-0-0	10-10-0																																																																	
Alberine	6-15-0	7-17-6																																																																	

Tariefboekje "Tarief vande Goude ende Silvere Specien, waervan . . .",
Gent 1749, eerste en voorlaatste pagina

De getarifeerde *mirlitons*, *noailles* en *vertugadins* zijn goudstukken van Lodewijk XV en worden hierna afgebeeld zoals zij zijn weergegeven in het tariefboekje van 1749.

Ref. Tariefboekje 1749, p. 25, 13 en 19

Wij vestigen de aandacht op het feit dat in (Brabantse) notariële stukken uit de 18de eeuw vaak bedragen worden geciteerd, uitgedrukt in gulden, stuiver en oord, waarbij 1 stuiver overeenkomt met 4 oorden. Alsof de mogelijke verwarring nog niet voldoende groot was en nog wat moest worden aangedikt ...

De dukaten van Albrecht en Isabella en de dukaten van de Verenigde Provinciën werden getarifeerd aan 5 G. 18 St. *courant*, zoals vermeld in de Ordonnantie van 19 september 1749, onder art. XXI.

De tarieven gehanteerd voor de kronen van Maria Theresia (zijnde *nieuwe Croonen*) werden overgenomen uit de Ordonnantie van 19 juli 1755; zij worden eveneens vermeld in V. Janssens^[8].

Overige tarieven en muntnamen

In de inventaris duiken munten op die in deze officiële tariefboeken niet worden vermeld, ofwel omdat zij niet meer in de courante circulatie voorkwamen en dus 'verouderd' waren (zoals bijvoorbeeld de Spaanse patagons), ofwel omdat zij eenvoudig niet toegelaten waren (dit was bijvoorbeeld het geval voor *Eenen Pattacon Seuldels gelt* (*sic*), wat Keuls gelt betekent waarvan de totale waarde werd geschat op één – Spaanse – patagon, aangezien in Keulen nooit patagons werden aangemunt).

Voor de omzetting van de Spaanse ducaton (*Spaensche ducaton*) en de carambolen (*carambols*) naar de gulden en stuiver *courant*, werd een beroep gedaan op een artikel van August Sassen^[9]. Met 'Spaanse' ducaton wordt bedoeld, de ducaton uit de periode van de Spaanse overheersing, zijnde de ducaton van Albrecht en Isabella, Philips IV en Karel II.

De *écus-caramboles*, soms ook *écus de Flandre* geheten, waren munten speciaal gefabriceerd voor gebruik in de gebieden door Frankrijk veroverd op de Zuidelijke Nederlanden onder Lodewijk XIV. Zij waren in onze contreien verboden. Er bestaan twee onderscheiden uitgiften: van 1685/86 en van 1705 (resp. CIANI 1884 en 1932). Onderverdelingen van hele, halve, vierde, achtste en zestiende delen werden geslagen te Parijs en Amiens en later ook in Rijsel. De *écu-carambole* was 80 Franse *sous* (stuivers) waard, ofwel 64 stuiver wisselgeld en 74 stuiver *courant* geld.

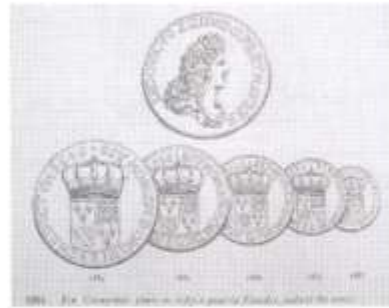
Wat betreft de Spaanse patagons (*Spaensche Pattacons*) en de oude souvereinen (*oude dubbele souvereijnen en oude halve souvereijnen*) uit de inventaris, werd, bij gebrek aan een echt tarief uit de tijd, de omzetting gedaan op basis van de waarden, opgegeven in VAN GELDER & HOC^[10]. Mogelijk heeft een inflatoire invloed deze nominale waarden licht opgevoerd. Deze Spaanse patagons mogen in geen geval worden verward met de patagons van Lodewijk XV van Frankrijk

[8] *Ibidem*, p. 321.

[9] A. SASSEN, *Muntwaarde in de Zuidelijke Nederlanden 1780*, JMP 1912, p. 204-206. In die bijdrage transcribeert A. Sassen deze tarieven uit *Taryf der Goude en Zilveren Specien met hunne evaluatiën volgens de laetste Placaeten...*, Brugge 1780. Wij attenderen op het feit dat in deze bijdrage de evaluatie gebeurde in gulden, stuiver en oord (en niet in denier)!

[10] H.E. VAN GELDER & M. HOC, *Les monnaies des Pays-Bas bourguignons et espagnols 1434-1713*, Amsterdam 1960.

en Navarra (patagons met de palmtakken en de dubbele .II.) die toegelaten munten waren en in vermelde tarieven voorkomen.

Ref. CIANI 1884, 1885, 1886, 1887, 1888

De begrippen *nieuwe* souvereynen, ducatonen en kronen verwijzen telkens naar de munten geslagen door Maria Theresia.

Ref. Tariefboekje 1749, p. 3 en 7

Munten geïdentificeerd als *schellingen* zijn vanzelfsprekend eveneens deze van Maria Theresia.

Wanneer het begrip *een stuk van seven schellingen en half* wordt gehanteerd, dan betekent *schelling* hier de rekenverhouding van 1 schelling *brabants* = 4 stuiver. Een stuk van $7 \frac{1}{2}$ schelling was dus een stuk van 30 stuiver of 1 gulden 10 stuiver.

Het begrip *drij pondt in navarre* werd direct omgezet in gulden, waarbij de rekenverhouding van 1 pond *brabants* = 4 gulden moet worden gehanteerd.

Het begrip *seventhien pondt en negenthien schellingen* in stukken van $17 \frac{1}{2}$ *stuiver*, *negen min een oord en schellingen* vraagt om nadere uitleg. Een stuk van $17 \frac{1}{2}$ *stuiver* is $\frac{1}{4}$ (nieuwe) ducaton, aangezien een nieuwe ducaton overeenkwam met 3 gulden en 10 *stuiver courant*, ofwel 70 *stuiver*.

Een op het eerste gezicht eigenaardige muntnaam *een stuck van negen min een oord* betekent niets anders dan 1/8 (nieuwe) ducaton. Men moet voluit lezen *een stuk van negen stuivers min één oord*. Een nieuwe ducaton komt overeen met 3 gulden en 10 stuiver *courant* of omgerekend 70 stuiver; 1/8 ducaton komt dan overeen met 8 3/4 stuiver of 9 stuiver min 1/4 stuiver, en 1/4 stuiver is gelijk aan 1 oord. Deze naam *een stuck van negen min een oord* blijkt heel gewoon te zijn (zie V. Janssens^[11] die de geldspeciën citeert uit 1779, in het bezit van een man die werd ondervraagd en gefouilleerd). Een verklaring voor het feit waarom een moeilijk begrip wordt gehanteerd in de plaats van een eenvoudig begrip (1/8) ligt niet voor de hand. Toch blijkt de 1/8 ducaton een ietwat andere tarifiering te hebben ondergaan: als op 21 april 1755 de ducaton geëvalueerd wordt aan 3 gulden 11 stuiver *courant* (ten opzichte van 3 gulden 10 stuiver *courant*), dan evolueren de halve ducaton en de kwart ducaton in verhouding. De 1/8 ducaton blijft evenwel onveranderd! Opmerkelijk is dat alleen het tarief 'wisselgeld' werd aangegeven; het courante tarief bleef volledig achterwege^[12].

De *quadrupel*^[13] die in de inventaris werd vermeld, is niet gedetailleerd omschreven. Mogelijk was dit stuk een viervoudig Frans pistool^[14] dat in 1794 op 42 gulden *courant* stond, ofwel een stuk van 8 Spaanse escudo, dat eveneens werd geëvalueerd op 42 gulden *courant*, zowel in het tariefboekje van 1749, onder de naam van *Auden Quadrupel van Spagnien, niet gecordonneert*, als in de Ordonnantie van 19 september 1749, sectie XVIII (zie de hierboven vermelde afbeeldingen).

De munt *een Fransche Croon* was de zilveren écu van Lodewijk XV, ook wel *Ancienne Couronne de France* genoemd (1716-1718); het tariefboekje van 1749 evalueert deze munt op 3 G. 5 St. 3 D. Chalon^[15] evalueert de *Couronne de France* in 1794 op 3 G. 5 St. 4 D.

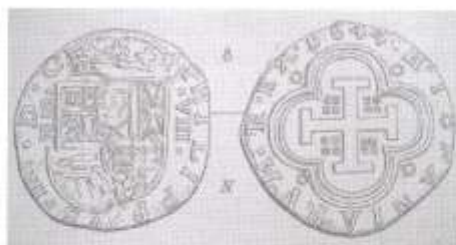
^[11] V. JANSSENS, *op. cit.* [n. 4], p. 53 voetnoot (4).

^[12] R. CHALON, *op. cit.* [n. 5], p. 75.

^[13] De quadrupel is een ietwat mysterieuze naam voor een gouden munt die in het midden van de 18de eeuw vaak voorkwam in onze contreien. Bewijs hiervoor zijn de tabellen in de muntgewichtdoosjes van de muntwegers. Volgens A. POL, in zijn artikel *Noord-Nederlandse muntgewichten*, *JMP* 1989, p. 124, is de quadrupel het equivalent van 8 Spaanse escudo of 4 Franse pistolen, en heeft deze gouden munt een massa van 27,04 g (p. 119). Echter volgens P.J. VANDERVEE, in *Annalen van de oudheidkundige kring van het Land van Waas*, Deel 71 (1968), komt de massa van de Spaanse quadrupel overeen met 7 gros en 3 greinen, wat omgerekend leidt tot een massa van 26,92 g. De eerder vermelde Ordonnantie van 19 september 1749 bepaalt dan weer als massa 17 engelschen en 24 aesen, wat omgerekend leidt tot 27,15 g. Eenvormigheid is niet aan de orde. In het werk van Alois HEISS, *Descripción general de las Monedas Hispanio-Cristianas desde la Invasión de los Arabes*, Madrid 1865, heet dit stuk *Onza de ocho escudos*. De naam 'quadrupel' is een naam die in onze contreien werd gegeven aan 8 Spaanse escudo en komt niet voor in A. HEISS. De toevoeging 'niet gecordonneert' betekent 'ongekarteld'.

^[14] R. CHALON, *op. cit.* [n. 5], p. 74.

^[15] *Ibidem*, p. 78.

Ref. A. HUSS, *Tomo Primero, Philips IV, plaat 34, nummer 8*

Ref. CIANI 2095, 2097, 2098, 2099, 2100

Hoewel de Ordonnantie van 1749 niets zegt over de albertijn, komt dit stuk wel voor in de tarieven van de geldwisselaars van 1749, aan 7 G. 17 St. 6 D. *courant*. De inventaris is niet precies en vermeldt alleen *een albertien*. Het is zeer onwaarschijnlijk dat het hier gaat over de albertijn zoals wij die kennen uit de beschrijving van VAN GELDER & HOC, ref. 285, en die nominaal uitgegeven werd aan 2 G. 10 St. in de periode 1600-1603. Het gaat hier m.i. over de dubbele albertijn van Albrecht en Isabella, die nominaal werd uitgegeven aan 5 G. en die in het tariefboekje van 1749 op 7 G. 17 St. 6 D. staat. Dat de tarieven een munt identificeren van 7 G. 17 St. 6 D. als een 'albertijn' is een anomalie. De zogenaamde 'albertijn' wordt echter in het tariefboekje uit 1749 niet afgebeeld, in tegenstelling tot de andere munten.

Ref. M.E. RAMPELBERGH, op. cit. [n. 6], pag. 289

Omzetting naar gulden – stuiver – denier

De omzetting van de munten uit de inventaris leidt tot de totalen weergegeven in tabel 1. De types, voorzien van een *, zijn de officieel toegelaten munten uit de Ordonnanties van Maria Theresia van 1749 en 1755.

Omzetting naar gulden (G.) – stuiver (St.) – denier (D.)								
Type volgens de inventaris	Metaal	Aantal ex.	Tarief per stuk (G ^{ms})			Totalen ^[16]		
			G.	St.	D.	G.	St.	D.
<i>Ehien Guinees *</i>	Au	10	13	6	3	133	2	6
<i>Vijff vertagadins *</i>	Au	5	12	14	6	63	12	6
<i>Twée mirluons *</i>	Au	2	10	–	9	20	1	6
<i>Een frans Pistool *</i>	Au	1	10	10	–	10	10	–
<i>Tes noaittes *</i>	Au	6	19	3	3	114	19	6
<i>Acht nieuwe dobbele souvereijnen *</i>	Au	8	17	17	–	142	16	–
<i>Testig halve nieuwe souvereijnen *</i>	Au	60	4	7	6	262	10	–
<i>Sevene oude dobbele souvereijnen</i>	Au	7	15	–	–	105	–	–
<i>Drij oude halve souvereijnen</i>	Au	3	7	10	–	22	10	–
<i>Negentien Ducaten *</i>	Au	19	5	18	–	112	2	–
<i>Een stuk gant representerende een quadrupel *</i>	Au	1	42	–	–	42	–	–
<i>Een quartien van een quadrupel *</i>	Au	1	10	10	–	10	10	–
<i>Een albertien *</i>	Au	1	7	17	6	7	17	6
<i>Tesenseventigh nieuwe Croonen *</i>	Ag	76	3	3	–	239	8	–
<i>Hoondert twelff halve nieuwe Croonen *</i>	Ag	112	1	11	6	176	8	–
<i>Twelff carambols</i>	Ag	12	3	14	6	42	–	–
<i>Twée halve carambols</i>	Ag	2	1	17	3	3	14	6
<i>Twée quartien van eenen carambol</i>	Ag	2	–	18	8	1	17	4
<i>Tes Spaensche Pattacons</i>	Ag	6	2	8	–	14	8	–
<i>Eenen halven Spaensche Pattacon</i>	Ag	1	1	4	–	1	4	–
<i>Vier quartien van een Spaenschen Pattacon</i>	Ag	4	–	12	–	2	8	–
<i>Tes Spaensche Ducaton</i>	Ag	6	3	10	–	21	–	–
<i>Eenen halven Spaenschen Ducaton</i>	Ag	1	1	15	–	1	15	–
<i>Eenen Pattacon Beuldiels geldt</i>	Ag	1	2	8	–	2	8	–
<i>Twée stukken van vijftigh stav</i>	Ag	2	–	50	–	5	–	–
<i>Twée stukken van vijftuwingh stavers</i>	Ag	2	–	25	–	5	–	–

[16] De berekening van de totalen conform de conversievoet 1 G. = 20 St. = 240 D. verloopt – bij wijze van voorbeeld – als volgt: 10 guinees van elk 13 G. 6 St. 3 D. vertegenwoordigen een totaal van 130 G. 60 St. 30 D. = 130 G. 60 St. 2 × 12 + 6 D. = 130 G. 62 St. 6 D. = 130 G. 3 × 20 + 2 St. 6 D. = 133 G. 2 St. 6 D.

<i>Acht stukken van seven schellingen en half</i>	Ag	8	1	10	-	12	-	-
<i>Seventien pondt</i>	Ag	1	68	-	-	68	-	-
<i>negenthien schellingen</i>	Ag	19	-	7	-	6	13	-
<i>Negen oorden</i>	Cu	9	-	-	3	-	2	3
<i>Acht nieuwe Ducatons *</i>	Ag	8	3	10	-	28	-	-
<i>Vijftigh halve nieuwe Ducatons *</i>	Ag	50	1	15	-	87	10	-
<i>Seventachtentigh quartens van nieuwe Ducatons *</i>	Ag	87	-	17	6	76	2	6
<i>Dertigh nieuwe Eeroonen *</i>	Ag	30	3	3	-	94	10	-
<i>Vijftien halve nieuwe Eeroonen *</i>	Ag	15	1	11	6	23	12	6
<i>Een stuk van seven schellingen en half</i>	Ag	1	1	10	-	1	10	-
<i>Een fransche Eeroon *</i>	Ag	1	3	5	3	3	5	3
<i>Ewee halve fransche Eeroonen *</i>	Ag	2	1	12	6	3	5	-
<i>Vier quartens van dito Eeroonen *</i>	Ag	4	-	16	3	3	5	-
<i>Vijfentwintigh schellingen *</i>	Ag	25	-	7	-	8	15	-
<i>Drij pondt in navarre en stucc van negen min een oordt</i>	Ag	1	12	-	-	12	-	-
<i>Eweelff schellingen *</i>	Ag	12	-	7	-	4	4	-
<i>een stuk van negen min een oordt</i>	Ag	1	-	8	9	-	8	9
<i>Les stukken van vijff stuivers</i>	Bi	6	-	5	-	1	10	-
<i>Een stuk van negenthien oorden</i>	Bi	1	-	4	9	-	4	9
						TOTAAL	1,999 G. 4 St. 4 D.	

Tabel 1 – Omzetting van de nalatenschap in gulden – stuiver – denier

De *summa totalis* aan klinkende munt in het bezit van Maria Simons op het ogenblik van haar overlijden bedroeg 2.706 G. 4 St. 4 D., inclusief de *sevenhondert seven guldens cour't competerende aen overledene*, die de heer Verbuecken voor Maria Simons bewaarde. Deze 707 G. werden door de notaris niet in detail beschreven.

Hoe de samenstelling van de reële muntomloop zich laat vergelijken met die van de inventaris van Maria Simons wordt geïllustreerd in tabel 2. Hierin wordt een vergelijking gemaakt met de samenstelling die V. Janssens^[17] laat noteren in bijlage III, *Samenstelling van de muntomloop in 1761 en 1771*. De geciteerde cijfers uit deze bijlage III zijn geldig voor Vlaanderen, Brabant, Henegouwen en Namen, en hebben betrekking op de inning van de tolrechten tijdens het laatste kwartaal van 1761 en van 1771. Deze cijfers geven een beeld van de onderlinge verhoudingen over een periode van tien jaar. De reële muntomloop laat duidelijk zien dat het zilvergeld de overgrote meerderheid uitmaakt (meer dan 90%), terwijl het kapitaal van Maria Simons evenwichtig is samengesteld uit

[17] V. JANSSENS, *op. cit.* [n. 4], p. 304 en 305.

gouden en zilveren speciën, elk voor *ca.* 50%. Voor het geheel van de gouden en zilveren munten blijkt dat in 1761 *ca.* 22% van de munten binnenlandse speciën waren, terwijl een decennium later het binnenlandse aandeel was opgeklommen tot meer dan 90%. In de inventaris zijn de binnenlandse munten goed voor *ca.* 64% van de inventariswaarde. De binnenlandse speciën zijn in tabel 2 in vet afgedrukt. De keizerlijke kronen (*lees*: van Maria Theresia) en de souvereinen (nieuwe en oude) – allemaal binnenlandse speciën – nemen reeds 54% van de inventaris voor hun rekening.

<i>Speciën</i>	<i>Metaal</i>	<i>Tol 1761</i>	<i>Tol 1771</i>	<i>Inventaris 1774</i>
Souverains	Au	3%	1%	27%
Noailles	Au	0%	0%	6%
Louis à la croix de Malte	Au	0%	0%	0%
Louis aux J L	Au	0%	0%	0%
Guinées	Au	2%	1%	7%
Vertugadins	Au	3%	0%	3%
Soleils	Au	0%	0%	0%
Pistoles	Au	0%	0%	1%
Mirletons	Au	0%	0%	1%
Albertins	Au	0%	0%	0%
Ducats	Au	0%	0%	6%
Totaal in goud		9%	3%	50%
Ducats	Ag	6%	12%	11%
Écus de France	Ag	70%	7%	0%
Couronnes impériales	Ag	9%	73%	27%
Écus de Navarre	Ag	3%	1%	1%
Écus aux J L et d'Espagne	Ag	0%	0%	0%
Escalins et basses monnoies	Ag	3%	4%	12%
Totaal in zilver		91%	97%	50%
Algemeen totaal		100%	100%	100%

Tabel 2 - Samenstelling van de muntomloop op basis van de inning van de tolrechten, vergeleken met de inventaris, in %

Koopkracht van *de comptante penningen*

Wij proberen te achterhalen hoe belangrijk een bedrag van 2.706 gulden was, door de koopkracht ervan in te schatten. Dit doen wij enerzijds, door de kosten van een aantal essentiële levens- of basisbehoeften te identificeren uit zo mogelijk één en dezelfde periode, m.n. de periode 1750-1775, en anderzijds, door de daglonen van een aantal typische beroepen te vergelijken met het kapitaal dat Maria Simons had gespaard ^[18].

De klassieke basisbehoeften die hiervoor in aanmerking komen zijn: voeding, woning, energie en kleding. De kosten van deze levensbehoeften zullen de ijkpunten zijn waarmee wij pogen een gevoel te krijgen voor de koopkracht van deze klinkende munten anno 1774. In onze zoektocht naar de kosten van deze elementen vonden wij echter geen met statistieken onderbouwde cijfers i.v.m. gezinsbestedingen in het midden van de 18de eeuw. Wel bestaan er gegevens m.b.t. individuele kostenposten, maar dan nog bleek de 18de eeuw een periode te zijn waarvoor dergelijke bronnen schaars zijn.

In het werk van E. Scholliers ^[19] worden volgende daglonen vermeld voor arbeiders in de provincie Antwerpen tijdens de jaren 1735, 1793 en 1794:

<i>Jaar</i>	<i>Categorie</i>	<i>Dagloon (stuivers)</i>
1735	Timmerman - meester	24
	diender	14
1793	Metser - meester	24
	diender	14
1794	Metser - meester	24
	diender	14

Een grote loonstabiliteit ligt voor de hand. De omzetting van dag- naar jaarloon gebeurt op de basis: jaarloon = 189 × zomerdagloon + 75 × winterdagloon, rekening houdend met een gemiddelde, voor arbeiders, van 264 werkdagen in een jaar en opgesplitst zoals in de formule. Deze laatste cijfers werden door Scholliers ^[20] vastgesteld voor de 15de en 16de eeuw te Antwerpen; wij gaan er van uit dat ze tijdens het gehele *Ancien Régime* onveranderd werden gehanteerd.

^[18] Anno 1774 stemde een gulden *courant* theoretisch overeen met ca. 8,35 g zuiver zilver, zodat de 2.706 G. 4 St. 4 D. die Maria Simons had gespaard, neerkwamen op zo'n 22,5 kg zuiver zilver. Dit resultaat mag echter onder geen enkel beding worden gehanteerd in een poging om de koopkracht van haar kapitaal om te zetten in hedendaagse euro.

^[19] E. SCHOLLIERS, *De levensstandaard in de xv^{de} en xvi^{de} eeuw te Antwerpen*, Antwerpen 1960, p. 146.

^[20] *Ibidem*, p. 82 e.v.

Voor inwonend personeel gebruikt Scholliers echter 300 werkdagen per jaar^[21].

In *Note sur le travail ...*^[22] worden voornamelijk de daglonen onderzocht van handwerklieden en meesterschappersonneel binnen en buiten de georganiseerde structuren (gilden). Uit deze studie blijkt dat binnen de gilden de lonen zeer stabiel zijn gebleven over de gehele periode 1700-1790.

De daglonen, in stuiver, worden hierna weergegeven voor een aantal steden:

<i>Gewone handwerklieden</i>	
Brussel	10 à 12
Leuven	12
Mechelen	12,5
Sint-Truiden	10,5
Nijvel	8 à 9

De meerderheid van de niet-gekwalficeerde handwerklieden had in de 18de eeuw een dagloon van ongeveer 10 à 11 stuiver. Gekwalficeerde handwerklieden konden rekenen op 12 à 14 stuiver per dag, en surveillanten op 14 à 17 stuiver. Vaak kregen arbeiders 1 à 2 stuiver meer in de zomer dan in de winter.

Verhaegen^[23] citeert verder nog interessante cijfers voor gekwalficeerd personeel werkend in de bouwsector te Brussel (het gaat hierbij om netto-lonen, incl. het drinkgeld van 2 1/2 stuiver = twee potten bier per dag):

- meesterschappersonneel verdiende 22 1/2 stuiver per dag
- een arbeider verdiende *ca.* 15 stuiver per dag
- leerlingen en handlangers verdienden *ca.* 10 stuiver per dag.

Een dienstmeid aan het Hof verdiende 20 stuiver per dag, evenals een bureau-bediende in 1781 werkend aan het Hof. In de drukkerij van Plantijn te Antwerpen verdienden de arbeiders in 1745 tussen 10 en 16 stuiver per dag.

Algemeen gesteld, werden de lonen van de 18de eeuw beschouwd als 'net voldoende', hoewel deze veralgemening niet opging voor dagloners op het platteland die vaak in armoedige omstandigheden leefden. Het vergelijken van lonen met de kosten van basisbehoeften lijkt een goede methode om de levensduurte resp. de koopkracht van de munten in te schatten. Toch dienen wij te wijzen op

^[21] *Ibidem*, p. 95.

^[22] A. VERHAEGEN, *Note sur le travail et les salaires en Belgique au XVIIIème siècle*, extract uit *Bulletin de l'Institut de Recherches économiques et sociales de l'Université de Louvain*, XIXème année (1953), n° 1.

^[23] *Ibidem*, p. 6 en 7.

het gevaar van veralgemeningen, aangezien de levensduurte ook varieert in functie van sociale klasse, streek, lokale omstandigheden, enz.

In de studie van A. Verhaegen wordt eveneens een inschatting gemaakt van de voornaamste voedselprijzen aan het einde van de 18de eeuw ^[24]. Deze voedselprijzen, geldig voor Vlaanderen in 1789, worden hierna weergegeven :

	stuiver		stuiver
Brood (beste kwaliteit)	3,1 per kg	Bier	1 per ℓ
Gewoon brood	2,6 per kg	Koffie	33 per kg
Vlees	8 per kg	Boter	6 à 6,8 per kg

De auteur geeft echter de prijs voor rogge – beschouwd als zijnde de meest relevante voedselprijs van dat ogenblik – niet afzonderlijk op. Wij nemen ook aan dat A. Verhaegen kleinhandelsprijzen vermeldt.

Met dergelijke cijfers verbaast het ons niet dat, tot zelfs ver in de 19de eeuw, eten en drinken, basiselementen in de behoeftebevrediging, driekwart van de gezinsbestedingen uitmaakten.

Teneinde een beter gevoel te krijgen voor de kosten van levensonderhoud, specifiek voor Mechelen, citeren wij enkele bronnen, van erg verscheiden origine, uit de Stadsarchieven van Mechelen (SAM):

- In de stadsarchieven ^[25] vonden wij: *Ontvangen van mijnheer Dutricu de somme van hondert vierenveertigh guldens en vier stuivers en twee oorden voor 641 pont suiwer Boter ten prijse van vier stuivers twee oorden par pont actum Mechelen daten desen 14 december 1765.* Een Mechels pond (koophandelsgewicht) was ca. 0,469 kg; de prijs per kg boter te Mechelen kwam dus overeen met 5,33 stuiver, wat in de buurt ligt van de overeenkomstige prijs voor Vlaanderen in 1789.
- In 1773 startte de uitgever-drukker Joannes Franciscus VANDER ELST met een *Wekelyks Bericht voor de Stad ende Provincie van Mechelen, voorgesteld by Inschryvinge*. Dit was de voorloper van een echte Mechelse krant waarin o.a. aandacht werd besteed aan de prijzen van granen, boter, brood, vaak gekoppeld aan minimum- en maximumprijzen. In het *Wekelyks Bericht* nr. 18 van 1 mei 1774 staan op p. 206 de volgende gegevens: *Roggen Brood kost 4 stuyvers 2 oorden* en *Het Roggen Brood moet altyd wegen 9 pond en een half*. Omgerekend betekent dit dat een roggebroomd ca. 1 stuiver per kg kost. Ditzelfde *Wekelyks Bericht* geeft als prijs van één pond boter 4 stuiver 2 oord.

^[24] *Ibidem*, p. 12-14.

^[25] SAM, Archief Du Trieu de Terdonk, niet-geinventariseerd met voorlopig nummer 3/8/7.

- In de *Rekeninghe van den H. Geest van St. Cath. Parochie binnen Mechelen, gesloten den 27 julii 1772* (SAM, OCMW rekening nummer 1659) worden de volgende uitgaven genoteerd, onder de hoofding *Montkosten ende onderhoud van de vader en moederloose kinderen*, p. 47: variërend van 14 gulden per jaar en per persoon tot 20 gulden per jaar en per persoon. Ook deze kosten zijn coherent met de kosten van de gemiddelde gezinsbesteding in één jaar in het Waasland (zie verder).

Uit de ongepubliceerde licentiaatsthesis *Een huishuurbelasting te Mechelen in het midden van de 18de eeuw (1746-1750)*^[26], blijkt dat 88% van de huurpanden een huurwaarde hadden variërend van 6 tot 149 gulden per jaar, waarbij in bijna 50% van de gevallen de huurwaarde tussen 6 en 49 gulden per jaar lag.

Uit het werk van G. Elewaut^[27] hebben wij een aantal kleinhandelsprijzen gefilterd die betrekking hebben op de prijs van een pot bier in Mechelen, Leuven en Lier, teneinde het geciteerde cijfer van 1 stuiver per ℓ bier uit A. Verhaegen te bevestigen. In Mechelen kostte één pot 'goedbier' 12 à 13 oord, in Leuven 10 oord, in Lier 5 oord. In Leuven kostte één pot 'kleinbier' 4 oord en in Lier 2. Op basis van de inhoudsmaten van één Mechelse pot van 1,36 ℓ, één Leuvense pot van 1,30 ℓ en één Lierse pot van 1,42 ℓ, blijken de prijzen van één liter 'goedbier' resp. te zijn: 2,2 stuiver, 1,92 stuiver en 0,88 stuiver. De kost van één liter 'kleinbier' in Leuven en Lier komt overeen met resp. 0,77 stuiver en 0,35 stuiver. Dit beeld van de gangbare prijsniveaus brengt meer genuanceerde cijfers van de prijs van bier – gedifferentieerd naar twee kwaliteiten – die het (waarschijnlijk gemiddelde) cijfer van 1 stuiver per ℓ uit A. Verhaegen onderbouwen.

De kosten van steenkool in 1789 beliepen 16 stuiver per 100 kg; de overige kosten van brandstofvoorziening, zoals hout en turf, en de kosten van kleding waren moeilijk te achterhalen en vallen buiten onze beschouwingen.

Gezinsbestedingen voor de basisbehoeften in het Waasland gedurende één jaar, tijdens de periode 1780-90, werden onderzocht door Marie-Anne Wilssens^[28]. Deze werden geschat op 5.147 groten Vlaams ofwel 2.574 stuiver.

In tabel 3 worden de jaarlonen en de kosten van basisbehoeften enerzijds, vergeleken met het gespaarde kapitaal anderzijds.

^[26] D. VAN STAEYEN, *Een huishuurbelasting te Mechelen in het midden van de 18de eeuw (1746-1750)*, Faculteit van de Letteren en de Wijsbegeerte, Departement Geschiedenis, Leuven 1988.

^[27] G. ELEWAUT, *Drinken, eten en overnachten in een herberg – Kleinhandelsprijs en sociale situering aan de hand van citaten van de primaire herbergfuncties in de Zuidelijke Nederlanden, 17de-18de eeuw*, in *Bijdragen tot de Geschiedenis*, jaargang 72 (1989), p. 27-57.

^[28] M.A. WILSENS, *Bevolkingsdruk en boerenverstand, evolutie van de levensstandaard in het Waasland in de 18de eeuw*, Brussel 1992, p. 161.

	Stuiver	Omgezet in gulden	Aantal vertegenwoordigd in het kapitaal van 2.706 gulden
Jaarloon meesterschapperspersoneel	6.336	316,80	~ 8,5 jaarlonen
Jaarloon metser-diender	3.696	184,80	~ 15 jaarlonen
Jaarloon dienstmeid aan het Hof	6.000	300,—	~ 9 jaarlonen
Gezinsbesteding in één jaar in de periode 1780-1790, aan de basisbehoefte, in het Waasland	2.574	128,70	~ 21 jaren
Kosten van 1 roggebrood per dag van 9,5 pond (4,5 kg), over 1 jaar	1.642,5	82,13	~ 33 jaren

Tabel 3 – Vergelijking van 2.706 gulden met jaarlonen en kosten van basisbehoefte

Besluit

Om zowel de context waarin Maria Simons leefde als haar bezittingen zo juist mogelijk te evalueren, zou het aangewezen zijn te beschikken over een prosopografisch onderzoek naar inwonend personeel in het midden van de 18de eeuw te Mechelen. In de mij bekende literatuur is een dergelijk onderzoek niet beschikbaar, en het zelf uitvoeren ervan viel – vanwege de vereiste omvang – volledig buiten het bestek van deze bijdrage. Bovendien maakt het gebrek aan archiefmateriaal i.v.m. inventarissen aan contant geld uit de betrokken periode, het onmogelijk om andere ijkpunten te evalueren. Het spreekt dan ook vanzelf dat wij terugvallen op eenvoudige vergelijkingen tussen inventariswaarde en relevante behoefteparameters en lonen.

Het gespaarde kapitaal van Maria Simons kwam overeen met *ca.* 8,5 (netto) jaarlonen van meesterschapperspersoneel, en zij had er 27 jaar huur mee kunnen betalen voor een bovengemiddelde woning in de stad Mechelen.

Zelfs wanneer deze dame aan het hoofd zou hebben gestaan van het inwonend personeel, is het moeilijk aan te nemen dat een dergelijk kapitaal uitsluitend zou zijn opgebouwd uit ontvangen foaien. Wij zouden dan eerder een kapitaal verwachten dat samengesteld zou zijn uit een groot aandeel zilvergeld, terwijl de inventaris een quasi perfect evenwicht toont tussen zilver en goud. In welke mate deze dame in de winst deelde van de uitbating van *de Craije* is niet bekend en evenmin te achterhalen. Nochtans moet het antwoord op de vraag naar haar rijkdom misschien in deze richting worden gezocht. Onafhankelijk daarvan, wanneer een inwonende dienstmeid op 57-jarige leeftijd, na ongeveer 40 jaar effectief werk, een spaarpot heeft opgebouwd die *ca.* 9 maal het netto-jaarloon omvatte van een dienstmeid aan het Hof, dan zou het een eufemisme zijn deze Maria Simons als 'welstellend' te omschrijven. Alleen heeft het voor haar niet geloond om rijk te sterven. We hopen dat zij een gelukkig leven heeft geleid.